

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra divadelních, filmových a mediálních studií

Studijní obor: Česká filologie – Divadelní věda

Studijní rok: 2007/2008

Bakalářská diplomová práce

Ostravská divadla v „sametové revoluci“ 1989

Theatres of Ostrava in the Time of Velvet Revolution in 1989

Michaela Celárková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jiří Štefanides

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem v ní uvedla všechnu odbornou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Ostravě, dne 19. 3. 2008

Michaela Celárková

Chtěla bych poděkovat vedoucímu mé práce panu Jiřímu Štefanidesovi za odborné a pečlivé vedení. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří byli ochotní poskytnout mi rozhovor, zaměstnancům archivu Národního divadla moravskoslezského a také Archivu města Ostravy a také ostatním, kteří mi jakkoliv pomohli s vyhledáváním informací.

OBSAH

Poděkování.....	3
Úvod.....	5
1. Ostravská divadla v roce 1989.....	8
1.1. Národní divadlo moravskoslezské.....	8
1.2. Divadlo loutek Ostrava.....	9
1.3. Divadlo Petra Bezruče.....	9
1.4. Divadlo hudby – dnešní Komorní scéna Aréna.....	10
2. Dramaturgický plán ostravských divadel.....	11
3. Divadlo dnešku.....	16
3.1. Program přehlídky.....	17
3.2. Zhodnocení přehlídky.....	20
4. Společenské události v listopadu 1989 aneb jak to všechno začalo.....	22
4.1. Ostravská reakce.....	23
5. Občanské fórum.....	25
5.1. Občanské fórum v Ostravě.....	26
6. Sametová revoluce v ostravských divadlech.....	27
6.1. Generální stávka.....	37
6.2. První dny svobody.....	39
Závěr.....	43
Anotace.....	45
Resumé.....	46
Poznámky.....	47
Použitá literatura.....	59

Úvod

Téma mé bakalářské práce zní Ostravská divadla v sametové revoluci 1989. Zaujalo mě především proto, že se zabývá nejen divadlem, ale také dobovou situací společenskou a politickou.

Ta nebyla v roce 1989 jednoduchá. Totalitní komunistická moc se dotýkala všech sfér veřejného života. Všeobecná nespokojenost a nesouhlas občanů vyvrcholily na podzim tohoto roku v tzv. sametovou revoluci.

Místem setkávání, diskusí a shromažďování informací se stala tehdy divadla. Právě divadla byla místem, kde byla znovu nalézána demokracie.

Práci jsem rozdělila dále do několika kapitol. První kapitolu jsem pojmenovala Ostravská divadla v roce 1989 a pojednává o tom, jaká divadla v Ostravě v tomto roce existovala, na jakou část publika se zaměřovala a kdo je spravoval.

Dramaturgický plán ostravských divadel v sezóně 1989/90 je předmětem druhé kapitoly.

Třetí kapitola je pak věnována mezinárodní přehlídce Divadlo dnešku, která měla vzhledem ke společenským událostem poněkud netradiční průběh.

Čtvrtá, s názvem Společenské události v listopadu 1989 aneb jak to všechno začalo, se zabývá klíčovou demonstrací k výročí úmrtí Jana Opletala, která proběhla 17. listopadu v Praze. Dále se v ní pojednává o tom, jaké ohlasy vyvolala demonstrace v Ostravě a co se dělo tam.

Pátá kapitola se týká vzniku Občanského fóra vůbec i jeho regionální větví v Ostravě. Jde o společenství všech, kteří společně usilují o změnu ve společnosti, směřující k demokracii.

Šestá kapitola se zabývá samotným průběhem sametové revoluce v ostravských divadlech, generální stávkou apod.

Vzhledem k tomu, že téma průběhu sametové revoluce v ostravských divadlech nebylo ještě nikde souvisle zpracováno, předcházela psaní rozsáhlá heuristická práce.

V Archivu města Ostravy jsem narazila na velmi ochotné a informované zaměstnance, kteří mi poskytli velké množství materiálu, který mapuje především

dějiny města Ostravy v roce 1989. S jejich pomocí se mi dostala do rukou kronika města Ostravy z let 1988 – 1994¹, ve které jsem našla zaznamenán vývoj podzimních událostí den po dni.

Dále jsem nahlédla do fondů Národního výboru města Ostravy 1969 – 1990 a Městského výboru Komunistické strany Československa v Ostravě 1945 – 1989. V těch jsem bohužel nenašla žádné důležité informace pro mou práci; žádné záznamy ze schůzí, které by se týkaly divadla.

Zaměstnanci Archivu města Ostravy se dále zmínili, že existují také fondy Divadla hudby, Národního divadla moravskoslezského (Státní divadlo v Ostravě 1951-1998) a Komunistické strany Československa. Ty ale nejsou zpracované a nebylo možno do nich nahlédnout. Dohledat jinde materiály o již neexistujícím Divadle hudby se mi nepodařilo.

Další informace jsem získala také v archivu Národního divadla moravskoslezského. Byla zde přímo založena složka k listopadu 1989, která obsahuje řadu oxeroxovaných dokumentů: Prohlášení stávkového výboru Státního divadla v Ostravě ze dne 4. prosince 1989, Provolání studentů z Brna dne 20. listopadu 1989, Stanovy studentského svazu, Prohlášení Občanského fóra z Prahy dne 22. listopadu 1989, Programové zásady Občanského fóra, Fakta o současné situaci v Československé socialistické republice, dokument Svobodu politickým vězňům z 24. listopadu 1989, dopis Františka kardinála Tomáška k lidu Československa, dokument Taktika Komunistické strany pro boj s Občanským fórem, záznamy očitých svědectví z Národní třídy, Výzvu k zakládání Občanských fór.

V archivu Národního divadla moravskoslezského jsem dále získala soupis premiér v sezóně 1989/90. K inscenacím Čardášová princezna (Emmerich Kálmán), La Gioconda (Amilcare Ponchielli), Zvířátka a Petrovští (Oldřich Daněk), Výhybka (Jiří Suchý - Ferdinand Havlík), Macbeth (William Shakespeare), Doktor Bolíto (Igor Mozorov), Zlato Rýna (Richard Wagner), Děvče z předměstí (Josef Kajetán Tyl - Rudolf Piskáček) jsem dostala samostatné složky vždy s programem a s dobovými recenzemi. Později jsem si napsala ještě o další programy k inscenacím z druhé poloviny sezóny 1989/90. Z časových důvodů mi již nebylo vyhověno.

Horší situace byla v Divadle Petra Bezruče, kde neexistuje zaměstnanec, který by se touto konkrétní archivní činností zabýval. Nicméně podařilo se mi také najít

složky s programy a recenzemi k inscenacím Náhodná smrt anarchisty (Dario Fo), Král Ubu (Alfred Jarry), Válka s mloky (Karel Čapek – Petr Palouš), Balkánský špion (Dušan Kovačević), Zahradní slavnost (Václav Havel), Barabáš (Michel de Ghelderode), Toho chlapa zabít (Edvard Radzinskij), Caesar (Jiří Voskovec, Jan Werich, Jaroslav Ježek), Cvikstory (Zdrzen Strzelecki), Smrt (Woody Allen), Cirkus Blecha (Vladimír Čort).

Dobové recenze jsem vyhledala v různých periodikách v Moravskoslezské vědecké knihovně v Ostravě. Pomocníkem mi byla kniha Ivany Plané.² Jde především o Novou svobodu, Ostravský večerník, Práci, Rudé právo, Kmen, Kulturní měsíčník, Květy, Tvorbu, Scénu a Moravskoslezský večerník.

Vzhledem k nedostatku písemného materiálu jsem získala podklady pro svou práci také z několika rozhovorů. Děkuji především hercům Stanislavu Šárskému, Apoleně Veldové, Janu Fišarovi, Tomášovi Jirmanovi, Kateřině Krejčí a paní dramaturgyni Hermíně Motýlové.

1. Ostravská divadla v roce 1989

V roce 1989 bychom v Ostravě našli čtyři scény Státního divadla Ostrava a Divadlo hudby. Hrál se na scéně Divadla Zdeňka Nejedlého, Divadla Jiřího Myrona, v Divadle Petra Bezruče a v Divadle loutek. Brzy po revoluci se Divadlo loutek i Divadlo Petra Bezruče odpojily jako samostatné právní subjekty.

1.1 Národní divadlo moravskoslezské

Po osvobození v roce 1945 mělo zdejší profesionální divadlo pouze jedinou scénu – za války přestavěný Národní dům (od roku 1954 Divadlo Jiřího Myrona).

Městské divadlo bylo poškozeno při bombardování Ostravy 29. září 1944, takže bylo slavnostně otevřeno až po opravách 9. května 1946 (od roku 1948 Divadlo Zdeňka Nejedlého, od roku 1990 Divadlo Antonína Dvořáka).

V roce 1988 mělo Státní divadlo Ostrava šest uměleckých souborů (dvě činohry, operu, operetu, balet, loutkovou scénu). Svou činnost provozovalo ve čtyřech divadelních budovách (Divadlo Jiřího Myrona, Divadlo Zdeňka Nejedlého, Divadlo Petra Bezruče, Divadlo loutek).

1. ledna 1989 nastoupil do funkce ředitele Dalibor Malina, bývalý vedoucí odboru kultury Okresního národního výboru ve Vsetíně, který nahradil neschopného Zdeňka Starého. Oba byli do své funkce dosazeni komunisty.

Operní soubor pod vedení Václava Návrata (1979 – 1990) se vypracoval k našim špičkovým operním scénám. O velmi slušnou úroveň operety se mj. zasloužil také Karel Poloch (1987 – 1990). Profil činohry formoval Karel Brynda (1981 – 1990).

V sezóně 1989/90 nastudovala opera čtyři premiéry, opereta pět, činohra osm a balet dvě.

Politicko–kulturní podmínky určované komunistickým režimem divadlu příliš nepřály. Neumožňovaly svobodnou volbu při výběru dramaturgického plánu a bránily většímu tvůrčímu uplatňování herců i režisérů.

Následkem listopadových událostí výrazně poklesla návštěvnost všech divadel.

1.2. Divadlo loutek Ostrava

Divadlo loutek Ostrava bylo založeno v roce 1953. V roce 1980 bylo sloučeno se Státním divadlem Ostrava.

Umělecká koncepce Divadla loutek vycházela z jeho zaměření na dětského diváka, i když ve svém repertoáru mělo i inscenace pro žáky středních škol a pro dospělé diváky, které uvádělo v dopoledních a večerních hodinách.

V sezóně 1989/90 nastudoval soubor čtyři premiéry.

Dnem 1. července 1990 bylo Divadlo loutek obnoveno jako samostatný právní subjekt. Důvodem vyčlenění ze Státního divadla Ostrava bylo, že se jednalo o specifickou činnost, odlišující tuto scénu od ostatních souborů Státního divadla Ostrava v oblasti dramaturgické, umělecké i provozní.

1.3. Divadlo Petra Bezruče

Divadlo Petra Bezruče vzniklo bezprostředně po osvobození v roce 1945. Od roku 1948 se soubor konstituoval jako profesionální divadlo pro děti pod názvem Městské divadlo mladých.

Významná byla v tomto malém studentském divadle éra Jana Kačera, Evžena Němce, Zdeňka Hedvábného a Luboše Hrůzy, absolventů divadelní fakulty pražské Akademie múzických umění.

V roce 1955 získalo divadlo nový název – Divadlo Petra Bezruče.

V roce 1989 stál v čele divadla Karol Suszka (1988 – 1989). Od poloviny 70. let vytvářeli profil souboru zejména režiséři Josef Janík a Pavel Palouš spolu s výtvarnicí Martou Roszkopfovou.

V sezóně 1989/90 nastudovala činohra devět premiér.

Jako u všech ostatních souborů Státního divadla Ostrava se i zde snížila v roce 1990 návštěvnost.

„Divadlo Petra Bezruče je zaměřeno k mladé generaci a chce ji získávat neotřelým repertoárem, ozvláštněnou poetikou i inscenačními postupy, které zavrhuje vžitá konvence...“³

1.4. Divadlo hudby – dnešní Komorní scéna Aréna

Ostravské Divadlo hudby bylo zřízeno roku 1951 hudebním vydavatelstvím Ultraphon, později n.o. Supraphon.

V létě roku 1985 ho převzalo Městské kulturní středisko v Ostravě. Slavnostně otevřeno bylo po rekonstrukci 8. prosince 1986.

Připravovalo širokou programovou nabídku pro dospělé, mládež i děti. Divadlo hudby bylo komorním prostředím, kde docházelo k živému kontaktu s uměním divadelním, hudebním i výtvarným.

V divadelní dramaturgii nabízelo studiové inscenace komorních her, divadlo jednoho herce, pantomimu, klauniádu, večery poezie, komorní koncerty vážné hudby i jiných žánrů.

Z nabízeného programu: řada Profily, Videofórum, Studio D.

V roce 1989 byly nejnavštěvovanější pořady Setkali se tři, Zápisky o divadle, komorní a jazzová řada pořadů.

Ohlas měla přehlídka televizní tvorby ostravského televizního studia.

Ředitelem Divadla hudby byl od roku 1989 Jaroslav Pochmon.

2. Dramaturgický plán ostravských divadel

V sezóně 1989/90 se slavilo 70. výročí stálého českého profesionálního divadla v Ostravě. Na 14. a 17. září byla připravena v rámci těchto oslav přehlídka současných nejlepších inscenací všech šesti uměleckých souborů Státního divadla Ostrava.

Zpestřením byla také celostátní činoherní přehlídka Divadlo dnešku, která se konala ve dnech 7. – 13. října 1989.

Do sezóny 1989/1990 vstoupilo Státní divadlo Ostrava s dramaturgickým plánem čítajícím v období od září do prosince 1989 jedenáct premiér, které se odehrály na všech čtyřech scénách divadla.

Dramaturgický plán byl samozřejmě hotov už rok dopředu. Navržené hry musely být schváleny příslušným politickým orgánem. Hodně se četlo mezi řádky, jak potvrdila v rozhovoru dramaturgyně Hermína Motýlová. *„Divák v té době si přečetl nějakou větu v textu a nějak na ni reagoval. Existovala cenzura úplně všeho. Dramaturgický plán musel schválit nadřízený orgán na Krajském národním výboru. Texty, ale i plakáty, programy, se musely dát cenzurovat.“*⁴

V období od září do prosince nedošlo k žádným jeho úpravám.

První premiérou, kterou divadlo uvedlo na jevišti Divadla Jiřího Myrona 30. září 1989, byla Čardášová princezna. Operetu Emmericha Kálmána nastudoval operetní soubor Státního divadla Ostrava v režii Ctibora Chmely. Jde o příběh velké lásky.

Ačkoliv jde o vrchol Kálmánova díla, který již nikdy nepřekonal, a do dnešní doby se tento hudební kus dočkal astronomického počtu inscenací i mnoha filmových a televizních adaptací, dnes by se už takovýto vstup do nové divadelní sezóny rozhodně pozitivně nehodnotil.

Opera uvedla 5. října 1989 v Divadle Zdeňka Nejedlého La Giocondu Amilcara Ponchielliho. Jde o příběh o beznadějně lásce obětavé lidové zpěvačky ve čtyřech dějstvích. V Ostravě toto dílo nastudoval dirigent Jan Šrubař a hostující režisér Martin Dubovic.

Obvykle se připomíná, že libreto vycházelo z dnes zapomenutého dramatu Victora Huga Angelo, tyran padovský. V případě uvedení La Giacondy jde přesně

o ten typ divadla, na které lidé chodí proto, aby viděli a slyšeli příběhy, v nichž lidé prožívají něco výjimečného, co stojí za to prožít.

Činohra Divadla Petra Bezruče připravila pro sezónu 1989/90 čtyři československé premiéry. Jednou z nich byla Náhodná smrt anarchisty italského dramatika Daria Fo, uvedená 6. října 1989.

Již od poloviny 60. let patří Dario Fo k nejznámějším světovým dramatikům naší současnosti. Také české divadlo ho velice rychle objevilo. Náměty jeho vlastních her spojovalo jedno: provokovat mocné ve svém okolí, zabírat se jejich mocenskými praktikami a vysmívat se jim.

Náhodná smrt anarchisty vznikla na námět skutečného případu z roku 1921, kdy z policejní budovy v New Yorku „náhodou“ vypadl vyšetřovaný italský anarchista. Uvedení hry Náhodná smrt anarchisty bylo na svou dobu poměrně odvážné.

Loutková scéna připravila na 6. října 1989 pohádkovou hru Oldřicha Daňka Zvířátka a Petrovští aneb Brémští muzikanti. Oldřich Daněk, ostravský rodák, spoluzakladatel divadla Kytice, pohádkovou hru vytvořil na motivy pohádky bratří Grimmů. Jde o příběh o chytrých zvířátkách a bojácných loupežnících. Režisérem byl Petr Nosálek.

Hlavní hrdinové – čtyři muzikální zvířátka – nepřijdou zcela náhodně ke štěstí, ale svou odvahou a chytrostí vítězí nad hamižným sedlákem i nad loupežníky. Jejich muzikantské putování do města Brém symbolizuje pak obyčejnou lidskou touhu po poznání nového světa, v němž budou šťastně žít.

Král Ubu Alfreda Jarryho byl další premiérou činohry Divadla Petra Bezruče, uvedenou 21. října 1989.

Alfred Jarry je autorem známého cyklu her o králi Ubu. V Ostravě šlo o první setkání s dílem moderního francouzského básníka a dramatika.

4. listopadu 1989 měla na scéně Divadla Jiřího Myrona premiéru Výhybka dvojice autorů Jiří Suchý a Ferdinand Havlík. Představení režíroval Zdeněk Boubelík.

Shakespearova Macbetha v režii Karla Bryndy uvedla 11. listopadu 1989 činohra Státního divadla v Ostravě na scéně Divadla Zdeňka Nejedlého. Hlavní role hráli Jiří Čapka a Alexandra Gasnářková.

Nejvýznamnější renesanční dramatik napsal svou tragédii Macbeth na vrcholu svých tvůrčích sil. Na jeviště divadel se tato hra vrací poměrně často.

Baletní soubor připravil na 13. prosince 1989 v Divadle Jiřího Myrona dětský pohádkový balet Igora Mozorova Doktor Bolíto. Inscenaci režíroval Josef Zajko j.h.

Titulní postavou je zázračný lékař zvířátek - doktor Bolíto. Ústředními postavami příběhu je dvojice dětí Táni a Váni.

Další premiérou operního souboru Státního divadla Ostrava bylo Zlato Rýna Richarda Wagnera, uvedené 16. prosince 1989 v Divadle Zdeňka Nejedlého.

16. prosince 1989 činohra Divadla Petra Bezruče uvedla společensko-satirický a parodický román Karla Čapka Válka s mloky. Autorem dramaturgie a režisérem byl Pavel Palouš.

Poslední premiéra, která ukončila v divadle rok 1989, byla opereta Děvče z předměstí, uvedená 30. prosince 1989 na scéně Divadla Jiřího Myrona.

Rudolf Piskáček ji napsal v roce 1924 na motivy příběhu z první poloviny 19. století ze staré Prahy od Josefa Kajetána Tyla. Režíroval Zdeněk Boubelík.

Do roku 1990 vstoupilo šest ostravských profesionálních divadelních souborů. Situace po revoluci byla znatelně uvolněnější. Důvodem byla svobodná volba dramaturgických plánů a větší uplatnění tvůrčího rozletu herců a režisérů.

Ještě do konce divadelní sezóny 1989/90 divadelní kolektivy reagovaly na prudké proměny, které nastaly ve společnosti v posledních měsících roku 1989. Dramaturgické plány byly přizpůsobeny.

Jednalo se například o hru se zpěvy Josefa Kajetána Tyla Paní Marjánka, matka pluku, která byla uvedena operetním souborem místo původně plánovaného titulu Nebíčko od herce Státního divadla Ostrava Petra Millera. V činohře byla zařazena Filosofská historie Aloise Jiráska, dosud neuvedená hra Václava Havla Asanace, komedie Milana Kundery Ptákovina a místo Našeho městečka uvedla činohra Státního divadla Ostrava hru anglického dramatika Roberta Bolta Člověk pro každé počasí. Činohra Divadla Petra Bezruče se rozhodla pro uvedení hry Václava Havla Zahradní slavnost.

Již na 6. ledna byla na scéně Divadla Petra Bezruče připravena hra jugoslávského dramatika Dušana Kovačeviče Balkánský špion. Rysem jeho her je ostrý satirický pohled na společenské neduhy doby.

Dva texty se rozhodla spojit dramaturgie v Divadle loutek – pohádku Bubu Dimitra Točeva a Ptačí pohádku Karla Čapka. Režie se ujal Petr Nosálek.

Divadlo loutek inscenovalo dále texty Pohádky Františka Hrubína a Popelka Jana Vladislava.

Činohra státního divadla Ostrava uvedla po roce 1990 tyto inscenace: Zločin a trest (Fjodor Michajlovič Dostojevskij – Andrej Wajda), Ano, Ano (Tom Jones – Harvey Schmidt), Hra o lásce a smrti (Romain Rolland), Asanace (Václav Havel), Filozofská historie (Alois Jirásek), Člověk pro každé počasí (Robert Bolt), August, August, August (Pavel Kohout).

Opera inscenovala Vojáka a tanečníci Bohuslava Martinů a Fausta a Markétku Charlese Gounoda.

Opereta měla na programu premiéry her My fair Lady (Frederick Loewe – Alan Jay Lerner) a Paní Marjánka, matka pluku (Josef Kajetán Tyl – Václav Trojan).

K těmto inscenacím, jak už jsem uvedla v úvodu mé práce, se mi nepodařilo zjistit bližší informace.

2. února 1990 uvedla činohra divadla Petra Bezruče na scéně Minidivadla Blaník Zahradní slavnost Václava Havla. Režie se ujal Pavel Palouš. Autor v této hře nastolil problém ztráty identity člověka s okolním světem i s sebou samým. Po dlouhé době se tak Havlova hra ocitla znovu na jevišti. Šlo o největší porevoluční událost v Ostravě.

Další premiérou činohry Divadla Petra Bezruče byl Barabáš Michela de Ghelderoda 3. března 1990. Titulní postavu v režii Josefa Janíka vytvořil Vladimír Čapka. Biblický příběh lotra Barabáše tlumočí Michel de Ghelderode jako velké sociální drama o Ježíšově ukřižování a převzetí jeho mravního odkazu.

Následovala inscenaci Toho chlapa zabít Edvarda Radzinského, uvedená 9. března 1990 na scéně Minidivadla Blaník. V režii Josefa Janíka se představili Veronika Forejťová a Vítězslav Kryške.

Dne 20. dubna 1990 byl na scéně Divadla Petra Bezruče uveden Caesar Jiřího Voskovce, Jana Wericha a Jaroslava Ježka. Režíroval a choreografii dělal Zdeněk Boubelík. Divadlo se tak vrátilo ke klasickému odkazu éry Osvobozeného divadla.

Cvokstory Andreje Strzeleckého měla rovněž na scéně Divadla Petra Bezruče premiéru 19. května 1990. Tuto inscenaci režíroval v Ostravě sám autor.

Další premiérou činohry Divadla Petra Bezruče byla Smrt Woodyho Allena, uvedená 16. června 1990. Režie se ujal hostující Jiří Nekvasil. Tato hra byla inscenována v československé premiéře.

Jako poslední byl na scéně Divadla Petra Bezruče uveden Cirkus Blecha Vladimíra Čorta. Premiéra byla 28. června 1990, režíroval Miloslav Čížek.

Činohra Divadla Petra Bezruče by se dala rozhodně hodnotit jako scéna s progresivnější dramaturgií než měly ostatní soubory Státního divadla Ostrava. Mnohem častěji se tato scéna také přikláněla k experimentu.

3. Divadlo dnešku

Ve dnech od 7. do 13. října 1989 se Ostrava stala místem konání celostátní činoherní přehlídky Divadlo dnešku.

Tato přehlídka předních divadel Československé socialistické republiky měla svou tradici již od sedmdesátých let. Původně se konala v Ostravě, později střídavě vždy po dvou letech v Ostravě a v Košicích. Z důvodu rekonstrukce košického divadla se přehlídka v roce 1989 přemístila opět do Ostravy.

Základní otázky, na které měla dát přehlídka alespoň částečnou odpověď, zněly: Čím žije současné československé divadlo? Kam směřuje? Jaké jsou jeho vývojové trendy?

Do 13. října vystoupilo na všech čtyřech jevištích Státního divadla v Ostravě (Divadlo Zdeňka Nejedlého, Divadlo Jiřího Myrona, Divadlo Petra Bezruče, Divadlo loutek), v Městském klubu mládeže na Černé louce a v kavárně hotelu Palace sedmnáct souborů z celé republiky, které uvedly celkem jedenadvacet inscenací.

Součástí programu přehlídky byla také pracovní konference k problematice teorie a kritiky i seminář při příležitosti výstavy české scénografie v Opavě. Na závěr zaznělo také autorské čtení dosud nehraných her. Tomáš Jirman si při rozhovoru vzpomněl, že něco předčítal Přemysl Rut a že se četla také Matka Jana Antonína Pitínského.

Celá akce byla součástí oslav 70. výročí založení stálé české profesionální scény v Ostravě.

Přesto se dne 7. října 1989 v Nové svobodě psalo: „Přehlídka v roce 1989 měla být jednou z kulturně politických akcí uskutečněných na počest 45. výročí SNP... Stala se formou přihlášení se k politice Komunistické strany Československa.“⁵ Ale proč by se mělo v Ostravě hrát divadlo na počest Slovenského národního povstání?

A dále Nová svoboda: „Již jen tituly uváděných divadelních představení však napovídají, že výběrová komise Svazu českých dramatických umělců i Svazu slovenských dramatických umělců při koncipování přehlídky tento záměr zcela nenaplnuje. Jak uvádí Jan Czech v 19. čísle časopisu Svazu českých dramatických umělců Scéna – Člen výběrové komise Svazu českých dramatických

umělců, kritérium výběru jednotlivých představení této komise bylo „...úsilí, ve kterém jde o boj za hodnoty českého divadla v neustávajících střetech s administrativně byrokratickým odporem.“ Tyto hodnoty vidí komise v divadelních hrách Josefa Topola, Karla Steiwervalda, Arnošta Goldflama a dalších.“⁶

Hlavním garantem přehlídky byl Zváz slovenských dramatických umelcov, proto slavnostní zahájení patřilo Slovenskému národnímu divadlu a jeho Letním hostům ruského autora Maxima Gorkého.

Zahájení přehlídky se zúčastnili také členové předsednictva Severomoravského Krajského výboru Komunistické strany Československa Ladislav Brumek, Čeněk Milota, tajemníci Krajského výboru Komunistické strany Československa, Petr Peterek, vedoucí tajemník Městského výboru Komunistické strany Československa v Ostravě, místopředsedkyně Severomoravského Krajského národního výboru Jana Fojtíková, představitelé tvůrčích svazů a další hosté.

Na úvod promluvil zasloužilý umělec Ján Kákoš, předseda Svazu československých dramatických umělců, o úkolech dnešního divadla, které by mělo tvořivým způsobem zobrazovat společenské proměny i člověka v nich. Poděkoval také stranickým a státním orgánům Severomoravského kraje za poskytnutí prostoru pro konání této významné kulturní akce.

V roce 1989 festival navštívili také zahraniční hosté, a to celkem devěťadvacet delegátů z dvanácti zemí.

Přehlídka nebyla tematicky omezená. Představila se na ní řada výborných režijních i hereckých osobností.

3.1. Program přehlídky

Přehlídku zahájilo, jak už bylo uvedeno, 7. října v 19 hodin v Divadle Jiřího Myrona Slovenské národní divadlo z Bratislavy Gorkého Letními hosty.

Ještě ten večer v nočním představení účinkovala v Divadle loutek činohra Státního divadla v Ostravě s Anouilhovou Antigonou.

Bohatý nedělní program zahájil v 11 hodin v divadle Petra Bezruče soubor východočeského loutkového divadla Drak, které do Ostravy přijelo se Strakonickým dudákem Josefa Kajetána Tyla.

Inscenace v režii Josefa Krofty patřila k jednomu z nejúspěšnějších. „...Je to představení, které především naprosto přesvědčivým způsobem demonstruje jedinečnost divadla. Prokazuje jeho naprostou nezastupitelnost ve schopnosti přímého oslovení diváka, a to diváka jakékoli věkové či jiné kategorie. Míra prostředků, s nimiž inscenace pracuje, je přímo šokující, ale přitom žádný z nich není samoučelný efekt, všechny směřují k jedinému, k důsledné obsažné divadelní výpovědi, která v podstatě rafinovaně jednoduchými prvky vytváří nesmírně bohatý jevištní kontext, v němž se pregnantně divákovi sděluje velice závažné téma, obsažené v Tylově báchorce, téma nás a světa, téma češství a ciziny. Nesmírně působivé je v této inscenaci prolínání báchorky a reality, která dále podtrhuje základní myšlenkové směřování této pozoruhodné inscenace.“⁷

Odpoledne v Divadle Zdeňka Nejedlého od 15 hodin vystoupilo Slovenské národní divadlo Bratislava s *Nepřítelem lidu* Henrika Ibsena, v Divadle Jiřího Myrona od 18:30 hodin následovala hra *Merlin* v podání Realistického divadla z Prahy a v nočním představení v Klubu mladých na Černé louce od 23 hodin účinkovalo HaDivadlo z Brna inscenací *Písek*.

„Ibsena před lety připomněl svou úpravou *Nepřítele lidu* sám Arthur Miller. Od té doby – byl natočen i skvělý americký film – je tato hra velmi populární. Také u nás. Ale teprve inscenace L'ubomíra Vajdičky na scéně Slovenského národního divadla nám nejsilněji odkryla její aktuální sílu. Soustředila se k otázce, jestli je člověk snažící se veřejně o nápravu veřejných věcí kladný, nebo spíše „nepřítel lidu“...“⁸

Inscenace *Nepřítele lidu* oslovila i Jana Fišara. „*Nepřítel lidu, to bylo nádherné představení. Ono to vyznělo náhodou. To režíroval pan Vajdička, který tady dělal Racka a který o tom vyprávěl, že to nebylo úmyslné. V Nepříteli lidu bylo rozdávání volebních lístků, protože tam jsou vlastně svobodné volby a ono to nějak vyvolalo asociace. Takže v té době, kdy už to hodně jiskřilo, tak tam už stačila malinká jiskřička a už to chytlo. Ten Ibsen byl tak absolutně současný.*“⁹

V pondělí 9. října v 15 hodin uvedlo v Divadle Jiřího Myrona plzeňské Divadlo Josefa Kajetána Tyla Bulgakovovu hru *Adam a Eva*. Ta byla v tisku označena za nezralou. Večer hostilo Divadlo Zdeňka Nejedlého bratislavskou Novou scénu a její představení Gogolových *Mrtvých duší*. Ve 22:30 se na Černé louce představilo Štúdio S Nové scény s hrou *Kontrabas*.

Pokud se na přehlídce objevila klasika, byla převedena do současného jazyka. „...Takovým příkladem byly Gogolovy Mrtvé duše v podání Nové scény Bratislava – představení, které sklídilo snad největší ovace (po dlouhé době bylo slyšet i volání bravo).“¹⁰

Další festivalový den, 10. října, zahájilo v 11 hodin v Divadle Jiřího Myrona košické Státní divadlo hrou Johna Milingtona Syngeho Hrdinu západu. Na 15 hodin se festival přesunul do Divadla Zdeňka Nejedlého na představení Divadla SNP z Martina, které uvedlo málo známou hru francouzského klasika Pierra de Marivauxe Dotyky a spojení. Je to spor o lidství, o význam, proměnlivost, chvějivou neurčitost, dráždivost a nekonečnou přitažlivost citů mezi opačným pohlavím.

Večer odehrál pražský Činoherní klub v Divadle Petra Bezruče přepis prózy Bohumila Hrabala Obsluhoval jsem anglického krále.

„...Na hereckých výkonech, především mužské části souboru, byla postavena hra pražského Činoherního klubu podle Bohumila Hrabala Obsluhoval jsem anglického krále...“¹¹

Na noční představení se diváci vrátili zpět do Divadla Jiřího Myrona, a to na Mrožkovy Emigranty v provedení Štúdia S bratislavské Nové scény. Jde o dialog dvou různě založených emigrantů, jimž se nevede nějak skvěle.

11. října v 15 hodin v Divadle Jiřího Myrona byla k vidění hra předního českého dramatika Josefa Topola. Západočeské divadlo z Chebu tam sehrálo jeho starší dílo Konec masopustu.

Martinské divadlo se představilo podruhé, a to když uvedlo večer v Divadle Jiřího Myrona Brechtova Baala. Další festivalový den ukončilo představení pražského Studia Y- dramatizací prózy Franze Kafky Amerika ve 22:30 na Černé louce.

11. října se v Klubu mladých – studiu Černá louka představila také činohra Petra Bezruče Státního divadla v Ostravě Paloušovou dramatizací literární předlohy Fjodora Sologubova Posedlý.

12. října uvedlo v 15 hodin v Divadle Jiřího Myrona Divadlo pro děti a mládež z Trnavy scénickou kompozici Téma Majakovskij. Večer hrálo v Divadle Zdeňka Nejedlého pražské Divadlo na Vinohradech novou Topolovu hru Hlasy ptáků.

V nočním představení v kavárně hotelu Palace byla k vidění činohra Státního divadla z Brna s hrou předního českého dramatika mladší generace Karla Steigerwalda Neapolská choroba.

Jeho Tatarskou pouť uvedlo poslední festivalový den v 15 a v 19 hodin v Divadle loutek pražské Divadlo Na zábradlí.

Slavnostní závěr patřil pražskému Národnímu divadlu, které pod názvem Deník ničemy uvedlo svou úpravu hry ruského klasika Alexandra Nikolajeviče Ostrovského Výnosné místo – v 15 a v 19 hodin v Divadle Jiřího Myrona.

13. října dopoledne se také konala závěrečná konference, která připomněla 70. výročí ostravského profesionálního divadla.

3.2. Zhodnocení přehlídky

Kdyby byla divadelní přehlídka Divadlo dnešku soutěží, pak by se možná psalo, že vyhráli umělci ze Slovenska. Jejich převaha byla zejména v působivosti děl a v následné bouřlivé odezvě v hledišti.

Výběr českých inscenací byl výrazně orientován na původní tvorbu, čili převážilo hledisko dramaturgické. Slovenská reprezentace vycházela především z kvalit inscenačních.

„...Především byla patrna jistá rozdílnost ve výběru her českých a slovenských inscenací. U českých byl kladen důraz především na jména autorská, často bez ohledu na konečné naplnění. Proto také docházelo k jistému diváckému zklamání u divadel velmi zvučných jmen. U slovenských inscenací docházelo ve valné většině k oné zmíněné jednotě divácké a inscenační, a proto také k výrazné odezvě...“¹²

O zhodnocení jsem požádala také Jana Fišara. *„Ta představení byla všechna, hlavně slovenská, hodně moderní. To, co šlo z naší produkce, bylo jako bychom byli ještě o sto let pozadu. Dneska by se tomu řeklo politické divadlo.“*¹³

Ve styku s přehlídkovým publikem vyhrály ty inscenace, které ho oslovily působivostí a přesvědčivostí své divadelní výpovědi a silou hereckých výkonů. Byli to zejména: Strakonický dudák v provedení královéhradeckého Draka, obě inscenace Slovenského národního divadla (Letní hosté a Nepřítel lidu), adaptace

Mrtvých duší, Emigranti, obě představení martinská: básnivě něžné Dotyky a spojení a rockově pojatý Baal. Diváci ocenili také Topolovu hru Hlasy ptáků a herecký výkon Martina Huby v monodramatu Patrika Süsskinda Kontrabas. Znamení byla také Steigerwaldova Tatarská pouť v provedení Divadla na Zábradlí. Novým přístupem k textu zaujal Deník ničemy v interpretaci pražského Národního divadla.

„...Zkrátka, mám pocit, že festival Divadlo dnešku byl tentokrát opravdovým svátkem divadla dneška. Bez velkých písmen, o to však průkazněji.“¹⁴

Přehlídka to byla náročná. Hrály se třeba i čtyři inscenace denně. To, že tehdy v Ostravě viděli výborné divadlo, mi potvrdil v osobním rozhovoru také herec Stanislav Šárský.

„...Je stále ještě mnoho problémů – provozních i uměleckých, které nedovolují, obrazně řečeno, divadlu roztáhnout křídla. Přesto je dobré, že naše dramatika opět získá ztracené sebevědomí, a hlavně že má představu jakými cestami chce jít.“¹⁵

Dalo by se říci, že přehlídka Divadlo dnešku, konaná v říjnu 1989, již předznamenala vývoj událostí, které se odehrály přibližně o měsíc později. Už tehdy bylo cítit kolem divadla napětí, a to nejen kvůli odvážnému představení Nepřítel lidu, které vyvolalo značný ohlas mezi ostravskými komunistickými funkcionáři. Jak říká Jan Fišar: „*Ta přehlídka tomu hodně pomohla.*“¹⁶

4. Společenské události v listopadu 1989 aneb jak to všechno začalo

„...vezmi s sebou květinu a svíčku...“

Sedmnáctý listopad 1989 byl dnem 50. výročí smrti Jana Opletala.

„Toto datum je symbolem odporu totalitní moci v roce 1939, zároveň ale také odkazuje ke studentské stávce roku 1968. Přitom to není „opozičně významný“ den kalendáře. Režim nemá důvod připravovat zásah.“¹⁷

„Během října a počátkem listopadu tedy docházelo k oficiálním jednáním se svazáckými, stranickými a městskými orgány o připravované akci. A k interní studentské přípravě celého programu. Z navrhovaných míst pro konání mítinku posléze zvítězil malý plácek na Albertově. Současně byla smluvena i trasa pietního pochodu ke hrobu Karla Hynka Máchy na Vyšehrad – tady byl požadavek orgánů nekompromisní: průvod nesmí zamířit k Václavskému náměstí.“¹⁸

O průběhu událostí z tohoto pátku 17. listopadu 1989 není nutné se detailně rozepisovat. Obklíčení účastníků tohoto shromáždění i následující krvavý zásah na Národní třídě jsou události více než známé.

*„...V Mikulské ulici jsem pomáhala odnést do průjezdu dívku, která byla téměř v bezvědomí. Muž v červeném baretu ji zkopal do břicha...
...Byl jsem vytažen z davu za neustálých ran pendrekem do hlavy, přes záda a nohy. Zjistil jsem že mi velmi krvácí hlava. V nemocnici na Františku mi zjistili četné zhmožděny a na temeni hlavy mi sešili ránu pěti stehy...“¹⁹*

Přes následující víkendové dny se začala okamžitě jako reakce iniciovat generální stávka, vyhlášená na pondělí 27. listopadu. Svou činnost rozjelo budoucí stávkové centrum, objevují se vůdci z řad studentů. První výzvou ke stávce je prohlášení divadelní fakulty. V Realistickém divadle se scházejí také herci.

„V neděli ráno vyjížděly mikroskupiny, pověřené šířením informací v divadlech a na veřejných shromážděních.“²⁰ „Ondřej Trojan přijel přímo od Václava Havla do

Činoherního klubu s čerstvou kopií návrhu zakládajícího prohlášení Občanského fóra.“²¹

4.1. Ostravská reakce

Politicky byla Ostrava hodně konzervativní město. Ještě v říjnu 1989 se zde komunisté cítili pevní ve svých křeslech.

16. listopadu vystupoval v klubu Delta, jemuž StB hrozila zavřením, herec Miroslav Částek s dramaturgií Hovorů s Tomášem Garrigueem Masarykem pod názvem Tož se nám to přece jen povedlo.

Následujícího dne, kdy se v Praze konalo studentské shromáždění k uctění památky 17. listopadu, uváděl Ivan Vyskočil v Divadle hudby svou Evokaci.

Události z Prahy 17. listopadu 1989 a změny, které vyvolaly, zaskočily ty, kteří si takové změny už dlouho přáli, ale i ty, kteří drželi moc.

Také v Ostravě se v následujících dnech veřejnost dozvěděla nezkreslené informace a byla pobouřena. Naopak stranické a státní orgány odsoudily takové jednání.

Studenti, herci a další aktivisté však nehodlali mlčet. 20. listopadu se herci a pracovníci jevištní techniky Státního divadla v Ostravě rozhodli reagovat na výzvu pražských herců ze dne 18. listopadu a odvolat svá představení do 27. listopadu.

„Téhož dne po 17. hodině se shromáždilo několik stovek mladých lidí na náměstí Lidových milicí, na němž jeho účastníci požadovali vyšetření zákroku pořádkových sil, vedení celospolečenského dialogu a vyjádřili podporu bojkotu divadelních umělců. Zazněly rovněž požadavky na uspořádání týdenní studentské stávky a také na organizování generální stávky. Ještě téhož dne v pozdních hodinách večer se shromáždily asi dva tisíce mladých lidí, většinou studentů Vysoké školy báňské před kolejemi v Porubě.“²²

Náměstí Lidových milicí se tak po řadu dní stalo místem, kde se konaly manifestace. Diskuse probíhaly také v klubu mladých Delta, Atlantiku a Metalurgu.

„21. listopadu se na náměstí Lidových milicí opět sešlo kolem 17 hodin několik tisíc občanů, kteří požadovali vyšetření brutálního zásahu pořádkových sil proti demonstraci studentů 17. listopadu v Praze, celospolečenský dialog a nové volby.

Pak se demonstrující odebrali k Divadlu Jiřího Myrona, kde vyslechli prohlášení studentů Vysoké školy báňské, kteří vyhlásili týdenní stávkou.²³

„23. listopadu dopoledne se konala na náměstí Lidových milic demonstrace studentů Vysoké školy báňské a Pedagogické fakulty, na níž přednesli představitelé stávkových výborů obou vysokých škol své požadavky. Tamtéž odpoledne na shromáždění asi 3000 studentů, zaměstnanců různých závodů a institucí byli účastníci seznámeni s rezolucí pražských divadelních umělců a Občanské fóra.“²⁴

27. listopadu probíhala také v Ostravě celostátní dvouhodinová generální stávka. Ta byla ukončena herci až 11. prosince 1989 splněním většiny požadavků. Během ní nastudovali v divadle tři premiéry (pohádkový balet Doktor Bolíto Igora Mozorova, Čapkovu Válku s mloky, Wagnerovu operu Zlato Rýna). Studenti ve stávce pokračovali dále.

Velký ohlas mělo zvolení prezidentem republiky dramatika, hlavního představitele Charty 77 a Občanského fóra Václava Havla 29. prosince 1989.

5. Občanské fórum

„...Domnívám se, že žijeme v historické chvíli krize totalitního systému komunistického typu a že se začíná těžce rodit nějaký systém jiný, systém demokratičtější, ale nevím jaký; to ještě nebylo jaksí v historii vyzkoušené, co se z toho může zrodit. Rozhodně není myslitelný nějaký návrat do minulosti – taková ta normální parlamentní demokracie, jak funguje na Západě; to asi bude něco jiného, něco nového, ale nevím přesně co. Já mám samo sebou své osobní všelijaké představy a vize a nápady, ale to je věc druhá...“²⁵

Občanské fórum vzniklo v Praze dne 19. listopadu 1989 v pražském Činoherním klubu. Šlo o široké společenství všech, kdo usilovali o základní demokratickou změnu naší společnosti. Zakladatelem byl Václav Havel.

„Pražské Občanské fórum bylo ozvěnou Občanského fóra východoberlínského. V Praze se ale stalo legitimním mluvčím společnosti v dialogu s tím, co zbývá z komunistické moci, a posléze hnací silou návratu demokracie.“²⁶

Vynořilo se ze své prehistorie a vyvíjelo se po křivce: zárodky svobodného občanství (Charta 77 a další nezávislé iniciativy) – protestní akce (od sklonku roku 1988) – politické hnutí (listopad, prosinec 1989, počátek roku 1990) – politická strana (od počátku roku 1991).

Mluvčím Občanského fóra byl koordinační výbor, v němž byly zastoupeny politické strany a proudy, církve, společenské organizace, nezávislé iniciativy, vysokoškolské studentstvo, dělnictvo, rolnictvo, a další vrstvy společnosti.

Podnětem ke vzniku Občanského fóra byla velká krize totalitního systému, do které se dostal po brutálním zákroku proti pokojné manifestaci studentů dne 17. listopadu 1989 v Praze. Později byla zakládána i další v jednotlivých městech a na různých pracovištích.

Jejich hlavní úkoly byly:

- vstupovat do dialogu
- diskutovat o novém demokratickém uspořádání naší společnosti
- vypracovat návrhy na řešení celospolečenských problémů
- prosazovat obsazování funkcí v oblasti státní správy.²⁷

5.1. Občanské fórum v Ostravě

V Ostravě vzniklo Občanské fórum 24. listopadu 1989. Členy byli demokraticky smýšlející občané. Občanské fórum sídlilo v prostorách vstupní haly výstaviště na Černé louce, diskusní fóra se konala také v prostorách Parku kultury a oddechu.

Zástupci koordinačního centra Občanského fóra byli Lubomír Zaorálek, Petr Holý, M. Matula, Luděk Jičínský a Jitka Smutná.

26. listopadu 1989 vydalo prohlášení Co chceme, zabývající se otázkami ekonomiky, zaměstnanosti, zdravotnictví, školství, kultury a životního prostředí.

Později vznikla také místní Občanská fóra na závodech, v institucích, školách i v městských čtvrtích.

V prvních týdnech pořádali zástupci Občanského fóra se studenty a herci diskusní večery v Divadle Jiřího Myrona, v Divadle Petra Bezruče a v různých klubech.

Paní Hermína Motýlová zavzpomínala na nelehké začátky Občanského fóra v Ostravě: *„Můj manžel byl členem Občanského fóra, a protože Občanské fórum nemělo kam jít, tak já jsem je tajně převedla přes vrátnici Loutkového divadla a byli u nás jeden den dokonce na zkušebně.“*²⁸

6. Sametová revoluce v ostravských divadlech

Revoluce v roce 1989 stála především na studentech a na hercích. Studenti vyšli do ulic se svíčkami, herci svou stávkou uzavřeli divadla představením, a naopak otevřeli prostory diskusím a mítinkům. To hlavní se odehrávalo v Praze, ale důležitá byla také ostatní menší města a to, co se dělo v nich. Významná byla také Ostrava. Tam to bylo mnohem složitější. Informace se šířily pomalu, často docházelo k dezinformacím.

Paní Hermína Motýlová říká, že Ostrava byla během revolučních dnů statečná. Herci dostávali každou chvíli zprávu, že přijedou vojáci, chyběla jistota, Praha se pořád ptala, co se děje. Je třeba si uvědomit, že *„tady nebylo Václavské náměstí ani Letná ani balkón Melantrichu, nemluvil tady Havel, nezpívala Marta Kubišová nebo Kryl“*.²⁹

Zprávy o tom, že se něco odehrálo na Národní třídě, se do Ostravy dostávaly velice pomalu, v podobě zmatených a útržkovitých telefonátů. Tomášovi Jirmanovi volal v noci herec Alexej Pyško. *„Nehrajte! Všichni stávkujou!“ My jsme netušili, co se kde děje. Z pátku na sobotu byla ta bouchačka na Národní, v sobotu byla u Realistů schůze, která rozhodla, že se bude stávkovat, večer jsme hráli. A v neděli jsme pak zase měli hrát Ideálního manžela a před představením přišli loutkáři s tím, co budeme dělat. Někdo byl radikální, že nehrajeme. My jsme toho ideálního manžela nakonec odehráli, ale oznámili jsme, že s tím nesouhlasíme. Někdo vystoupil před představením a přečetl prohlášení.“*³⁰

Paní Motýlová získala informace z rádia Svobodná Evropa. *„V pátek v televizi jsem se doma dívala na události studentů tak, jak je televize prezentovala. Protože jsem byla posluchač Svobodné Evropy, tak jsem věděla, že je to nějak jinak, a celou sobotu jsem poslouchala Svobodnou Evropu. Pak jsem volala do divadla, jestli je nějaká schůze, no a zjistila jsem, že se už svolává schůze herců v Myronu.“*

Herci se sešli v Divadle Jiřího Myrona, zatímco paní Motýlová jela zjišťovat ještě situaci do Divadla Petra Bezruče. Tu neděli odpoledne činohra Státního divadla Ostrava na scéně Divadla Jiřího Myrona ještě hrála. Před představením se už ale rozhodovalo o tom, zda soubor diváky pošle domů nebo ne. Herci měli v rukou už první zprávy z Prahy, které vyzývaly ke stávkové činnosti. Vedení

divadla - Dalibor Malina a zástupce tehdejšího Komunistického národního výboru herce tehdy přesvědčoval, aby nestávkovali. Herci naopak na jeviště jít už nechtěli. Nakonec se vše vyřešilo kompromisem – představení se odehrálo a před ním se přečetla výzva z Prahy, kterou někdo přivezl nebo nadiktoval do telefonu. Někteří zaměstnanci Státního divadla Ostrava si pak sedli mezi diváky a po tom, co se přečetla výzva ke stávce, se zvedli a odešli. Chtěli tak dát návod ostatním divákům, že by takto mohli také protestovat. V hledišti seděla také paní Motýlová. *„Opravdu jedna dvojice se zvedla a odešla, ostatní tam seděli.“³¹*

V zákulisí Divadla Jiřího Myrona tedy probíhala v neděli 19. listopadu bouřlivá diskuse o tom, zda se bude či nebude hrát. Den před tím divadelníci v Realistickém divadle v Praze přijali výzvu ke stávce. Oficiální zprávy o tom, co se odehrálo na Národní třídě 17. listopadu chyběly. Důležitým faktem bylo, že diváci nevěděli vůbec nic. Ten večer se mělo hrát zájezdové představení. To byl také jeden z důvodů, proč herci diváky neposlali zpět na autobusy a domů.

Prohlášení před představením přečetla v neděli 19. listopadu herečka Apolena Veldová: *„19. listopadu byla velká diskuse o tom, jestli se má hrát nebo ne. Vlastně se hlasovalo. A tehdy starší kolegové, na které se velmi dalo, řekli, že by se hrát mělo, protože diváci vlastně nevěděli vůbec nic. Dostali jsme z Prahy první svolání, o tom, proč se stávkuje, co se stalo na Národní třídě. To svolání se pak četlo před každým představením. Já jsem v sobě tehdy sebrala všechnu odvahu, kterou jsem v sobě měla, a řekla jsem, že to přečtu. Takže přišli nic netušící diváci, já jsem vylezla na forbínu, hrozně jsem se klepala, vůbec jsem nevěděla, co se bude dít dál a přečetla jsem to. Bylo to úžasné, protože po přečtení toho svolání lidé začali ohromně tleskat a byl to mnohem delší potlesk než po celém tom představení. Taky jsme je vyzvali, že kdo chce, tak se může připojit tím, že odejde z toho divadla. Nicméně to představení se odehrálo.“³²*

Následující den, v pondělí 20. listopadu 1989 ráno seznámili loutkáři učitelky, které přišly s dětmi na představení, s textem pražské výzvy. Oznámili jim, že vzhledem k tomu, že vstupují do stávky, nemohou odehrát slíbené představení. Nabídli dětem náhradní program – prohlídku loutkářského ateliéru, loutek a zákulisí divadla. Děti i učitelky byly spokojené, dokonce vyslovily přání, aby byly takovéto dny otevřených dveří v loutkovém divadle častěji. Pouze jedna učitelka odvedla své děti ještě před prohlídkou z divadla. Další den byl v Nové svobodě otištěn její článek o tom, že herci četli text stávkové výzvy dětem.

Stejný den odehrálo ještě své dopolední představení pro děti Divadlo Petra Bezruče. Odpolední představení se už nekonalo. Ostatní soubory Státního divadla Ostrava měly volný den.³³

Loutkové divadlo tak jako první vstoupilo do stávk. „*Druhý den ráno jsme měli představení Divadla loutek, to bylo pondělí. My jsme se už předem dohodli s loutkáři a s panem režisérem, že nebudeme to pondělí hrát. Tehdy ve vedení divadla nikoho nenapadlo, že bychom to udělali i v divadle pro děti. My jsme se na ráno sešli, nebylo to jednoduché. Učitelky na nás hrozně zíraly. My jsme jim nabídli exkurzi po divadle, že jim ukážeme loutky a zabavíme je. A pak vyšel v Nové svobodě, to byl komunistický plátek, šílený dopis učitelky. No a tím jsme vstoupili do stávk jako první. Pro vedení divadla to bylo tehdy tak překvapující! Ředitel Státního divadla Ostrava si hned volal vedení od nás na kobereček. Ale my jsme večer nehráli, my jsme mohli protestovat jedině dopoledne.*“³⁴

27. listopadu 1989 se v místním Ostravském večerníku objevila zpráva s titulkem Pravda o loutkovém divadle, která byla jakousi omluvou za dřívější dezinformaci.

„Tiskem vyšla minulý týden zpráva, kritizující vedení loutkové scény Státního divadla Ostrava, která dětem nezajistila slíbené představení, kdy učitelky Základní školy v Dětské ulici v Porubě po vyslechnutí dvou rezolucí vyjadřujících solidaritu se stávkujícími pražskými divadly i požadavky československých vysokoškoláků, odjely společně s dětmi z Loutkového divadla zpět do školy. K objektivnímu posouzení nutno dodat, že děti dalších dvou škol, Základní školy Gustava Klimenta z Poruby a Základní školy z Polanky, které v hledišti spolu s učiteli zůstaly, o nic nepřišly. Herci sice nehráli slíbené představení, ale ve více než hodinovém improvizovaném programu ukázali malým divákům celé zákulisí divadla, půjčili jim loutky, kostýmy, takže se přece jen hrálo. Dětem se ani nechtělo odejít. Považujeme za nutné pravdu o Loutkovém divadle sdělit.“³⁵

V pondělí 20. listopadu 1989 večer byla v divadelním klubu velká schůze, kde se vedení divadla i různí političtí funkcionáři snažili hercům stávku vymluvit, jak si vzpomněl Tomáš Jirman. „*Nechte politiku profesionálům!, řekli nám.*“³⁶

Stranická skupina se v divadelním klubu sešla už odpoledne, po ní pak plenární schůze krajské pobočky Svazu českých dramatických umělců. Účast byla hojná. Byla vyslechnuta zpráva o činnosti pobočky a poté začala diskuse: olomoucká herečka Hana Franková oznámila, že Státní divadlo Oldřicha Stibora

Olomouc je ve stávce už od neděle. Objevily se otázky ředitelů zájezdových divadel: kdo bude odpovídat za vzniklé ztráty, když ztratí diváky?

Zástupci Krajského národního výboru a Krajského výboru Komunistické strany Československa se snažili stávce jednoznačně zabránit. Nakonec byl přijat dopis nejvyšším představitelem Komunistické strany Československa a státu s ostrým protestem proti zásahu na Národní třídě a usnesení, v němž se členům Svazu českých dramatických umělců v divadlech ponechalo na vůli, zda se ke stávce připojí.³⁷

Na schůzi v klubu si pamatuje i Apolena Veldová. *„Pak byly také schůze. Asi dva dny potom byla schůze v klubu. Tu svolal Svaz českých dramatických umělců, což byla organizace napojená na Komunistickou stranu. Pozvali si nás a vysvětlovali nám, že to není správné, to co děláme. A do toho šla dole pod okny obrovská manifestace studentů a všechno to popřeli.“*³⁸

Kromě toho, že 20. listopadu 1989 vyhlásili herci ostravských divadel solidární stávku se studenty, odehrály se v Ostravě ještě další události.

Účastníci zasedání Severomoravského Krajského výboru Národní fronty v Ostravě vydali prohlášení, v němž vyjádřili znepokojení o dezinformacích o údajných úmrtích vysokoškoláků při demonstraci 17. listopadu v Praze a o zneužívání studentů, umělců a vyzvali občany, aby konkrétními činy přispěli ke splnění cílů přestavby a demokratizace.³⁹

V pondělí 20. listopadu 1989 se od 17 hodin konalo na náměstí Lidových milicí (dnešní Masarykovo náměstí) shromáždění převážně mladých lidí, kteří požadovali vyšetření zákroku pořádkových sil při pátečním shromáždění. Vyjádřili tak také podporu bojkotu divadelních umělců.

Toto shromáždění bylo následující den komentováno v ostravském tisku takto:

„Shromáždění několika stovek převážně mladých lidí se včera uskutečnilo po 17. hodině na náměstí Lidových milicí v našem městě. Jeho účastníci požadovali vyšetření zákroku pořádkových sil při pátečním shromáždění a průvodu pražských studentů, vedení celospolečenského dialogu a vyjádřili podporu bojkotu divadelních umělců. Zazněly rovněž požadavky na uspořádání týdenní studentské stávky a také na organizování stávky generální. Poté se průvod účastníků shromáždění odebral před Divadlo Jiřího Myrona, kde byly opět zopakovány výzvy, které zazněly na náměstí. Krátce po 18. hodině se účastníci shromáždění rozešli. Demonstrace měla pokojný charakter, pořádkové síly nezakročily.“⁴⁰

Pak už se začal vytvářet celo-divadelní koordináční stávkový výbor. Ten měl sídlo v Myronu, v místnostech dramaturgie. Bylo nutné vytvořit si pouze jednu základnu. Působili tam také herci z Divadla Petra Bezruče a spolupracovala také velká část loutkářů. Jako mluvčí byla zvolena režisérka Lída Engelová. K dispozici byl také jednoduchý rozmnožovací stroj na kliku. Na stávkovém výboru neměli zpočátku ani televizi, takže jakékoliv informace měli pouze zprostředkovaně, nebo si ji pustili, až když večer přišli domů.

Paní Hermína Motýlová, která seděla v jedné z těchto kanceláří, si vzpomíná, že první dny nebyly rozhodně veselé. Samozřejmě tam nemohli pracovat všichni herci a všichni zaměstnanci divadla. Divadlo se hned druhý den zavřelo a nehrálo se. Všichni chodili na večerní manifestace, které se konaly na náměstí. Mezitím se pracovalo na letácích a organizování výjezdů. Vedení divadla se nepřipojilo. Až mnohem později, když padl ústřední výbor, nastal první zlom.

V úterý 21. listopadu 1989 dopolední schůze činohry Státního divadla Ostrava přijala prohlášení k zahájení stávky. Během dopoledne se k němu připojily i ostatní umělecké soubory (i loutkáři a Bezručáci, kteří den předtím přijali svá vlastní prohlášení) a jevištní technika. Do stávky vstoupila i ostatní divadla v kraji.

Všichni byli odhodláni následovat pražské kolegy a vést v divadlech veřejné diskuse s diváky o současné politické situaci. Rada Krajského národního výboru však vydala zákaz používat divadelní budovy k jiným účelům než k představením. V Olomouci se dokonce na pracovním vchodu do divadla objevil absurdní nápis, že zaměstnancům je vstup do divadla zakázán. Došlo k okupační stávce.⁴¹

Ve stávkovém výboru působila také Apolena Veldová. *„Pak už nám dramaturgie v Divadle Jiřího Myrona přenechala místnost. Tam jsme si okamžitě ustanovili organizační stávkový výbor. To bylo napojené na telefony do Prahy, z Prahy, s jinými divadly. Teprve jsme se snažili shromažďovat nějaké informace, jak to v Praze vůbec funguje, jak se to tam dělá, jestli už jsou nějaké výjezdy do továren apod. Tak se to pomalu rozjíždělo. Musely se udělat nějaké výjezdní skupiny, které byly ochotné potom vůbec někam vyjet a lidem situaci nějak vysvětlovat. V médiích se nic neříkalo, právě naopak – studenti a herci byli ti zlí a všechno okolo bylo správně.“*⁴²

21. listopadu se na náměstí Lidových milicí znovu sešlo v 17 hodin několik tisíc občanů. Kromě vyšetření zásahu pořádkových sil proti demonstraci studentů 17. listopadu požadovali také nové volby. Pak se demonstrující dav odebral k Divadlu

Jiřího Myrona, kde vyslechli prohlášení studentů Vysoké školy báňské, kteří vyhlásili týdenní stávkou.

Informace o shromáždění se objevila následující den i v Ostravském večerníku:

„Několik tisíc účastníků, v převážné většině mládeže, se včera v 17 hodin shromáždilo na náměstí Lidových milicí. Požadovali vyšetření zásahu pořádkových sil proti demonstraci studentů 17. listopadu v Praze, celospolečenský dialog i nové volby. Po půlhodině se odebrali k Divadlu Jiřího Myrona. Zde vyslechli prohlášení studentů Vysoké školy báňské, kteří vyhlásili týdenní stávkou. Včerejší shromáždění, zakončené československou národní hymnou, bylo pokojné, bez rušivých momentů.“⁴³

Ve středu 22. listopadu 1989 ráno otiskli Nová svoboda i Ostravský večerník negativní ohlasy na stávkou studentů a divadelníků, ve snaze vyvolat ve veřejnosti dojem, že zatímco dělníci pracují, herci se flákají.

Stávkový výbor přijal prohlášení Proč nehrajeme. Chtěl veřejnost informovat o skutečném stavu věci: že divadlo sice nehraje, ale že se v něm normálně zkouší nové inscenace, a to nejen ráno, ale i večer místo představení. Normálně pracovaly také výrobní složky i administrativa. Prohlášení se ale ve sdělovacích prostředcích, které řídila Komunistická strana Československa, setkala s naprostou bloádou. Pouze ve čtvrtek ho ve zkrácené podobě otiskla Lidová demokracie, v pátek bylo čteno v ostravském rozhlase.

Stávkový výbor zasedal třikrát denně. Navazoval kontakty se stávkovými výbory ostravských studentů a dojednával s nimi společné akce: manifestace na náměstích (při nichž se výtečně uplatňoval jako moderátor tanečník Jindřich Šimek), rozšiřování a výlep informačních materiálů, výjezdy do závodů a institucí.⁴⁴

O organizaci výjezdů do různých institucí jsem mluvila s Apolenou Veldovou. *„Úkol byl ten, že nehrajeme, ale diskutujeme s diváky, kteří přijdou. Musíme jim vysvětlit náš postoj, co se vůbec stalo a proč se to stalo. Měli jsme fungovat jako jakási osvěta, abychom předávali informace, které byly pravdivé. To bylo pro ty diváky, kteří přišli na představení. A teď šlo o ty, kteří na to představení nepřijdou. Takže se dělaly méně odvážné a více odvážné (trojice Jirman-Fišar-Šimek) výjezdní skupiny. Některé jsme posílali do vesnic, do hospod. Větší odvážlivci pak třeba ve čtyři ráno přelézali zeď na Nové huti, protože tam je nepustili přes vrátnici. Bylo to domluvené tak, že se první vždycky zavolalo do toho podniku, na*

*tajemníka nebo na sekretářku ředitele, a ohlásili jsme, že přijede výjezdní skupina stávkového výboru, složená ze studentů a z herců, a že jim chceme sdělit, jaký máme postoj a co se všechno děje. Někteří byli víc odvážní a chtěli, ať přijedeme. Někteří řekli, že v žádném případě se s námi nebudou bavit. Když se k nám pak připojila dělnická třída, to bylo hodně podstatné.*⁴⁵

22. listopadu uveřejnila Nová svoboda podpůrné stanovisko rady Severomoravského Krajského národního výboru k stanovisku vlády Československé socialistické republiky k událostem 17. listopadu – Dialog ano – konfrontace ne. Dále zprávu K situaci v divadlech, v níž přináší požadavek rady Severomoravského Krajského národního výboru, aby severomoravská divadla plnila své povinnosti.⁴⁶

V Ostravském večerníku vyšla 22. listopadu 1989 zpráva z jednání městského výboru Svazu socialistické mládeže s titulkem Normalizovat situaci:

„Předsednictvo městského výboru Svazu socialistické mládeže přijalo na svém včerejším zasedání stanovisko tohoto znění:

„V posledních dnech naše mládež dokázala svou odhodlanost a jednotnost v prosazování svých požadavků na celostátní konferenci Svazu socialistické mládeže. Jsme zde a každý s námi musí počítat. Nechceme nic víc, než dát prostor přirozenému elánu mladých, využít jejich um a iniciativu pro rozkvět naší vlasti. To však nepůjde bez větší důvěry a vytváření potřebných podmínek. Nejen naši studenti, ale i mladí dělníci a inteligence nejsou se vším spokojeni. Přestavba naší společnosti však nemůže být realizována ve zmatku a chaosu. Stávky považujeme za krajní mez po vyčerpání všech dostupných možností. Další postup musí být mnohem náročnější, kritický, otevřený a cílevědomý s přihlédnutím k reálným možnostem. Po zkušenostech z jednání mezi Městským výborem Socialistického svazu mládeže a Národním výborem Ostravy je nutné podstatně v našem městě změnit přístupy státních orgánů vůči mládeži. Městský výbor Socialistického svazu mládeže je připraven vytvořit potřebné předpoklady pro aktivní zapojení mládeže v rozvoji města Ostravy.“⁴⁷

Ve čtvrtek 23. listopadu bylo ve třech místnostech dramaturgie neustále kolem dvaceti až třiceti lidí. Na chodbě stály stoly s informačními materiály, které byly rozdávány všem zájemcům. Docházelo také k první kontaktům s utvářejícím se ostravským Občanským fórem. Návštěvníkům z fóra se věnovala především herečka Jitka Smutná, která byla později za divadlo delegována do

severomoravského koordinačního centra Občanského fóra. V kontaktu s fórem byla také paní Dagmar Hlubková, jak se zmínila paní Hermína Motýlová. *„Pak začalo na Černé louce celkem dobře fungovat to Občanské fórum. Paní Dagmar Hlubková byla ve spojení s Občanským fórem a s Prahou, podávala informace o tom, kolik lidí přišlo na demonstraci, kolik se udělalo výjezdů...“*⁴⁸

U telefonu měly službu Kateřina Krejčí, Dagmar Hlubková a Apolena Veldová, která se osvědčila především jako dispečerka výjezdů herců a studentů do závodů. *„V tom stávkovém výboru, v té kanceláři, jsme trávili dny a noci. Pak jsme tam nanosili karimatky a spalo se tam. Nesměli jsme to území opustit, protože jsme nevěděli, jestli nás tam třeba potom někdo pustí. Pořád jsme se střídali, měli jsme i noční služby.“*⁴⁹

Odpoledne proběhla v divadle celozávodní schůze, jejíž účastníci vyslovili souhlas s účastí divadla na generální stávce a (až na dva hlasy) se na výzvu Jitky Smutné přihlásili všichni účastníci k hnutí a programu Občanského fóra.

Začaly první výjezdy k zajištění skutečné a pravdivé informovanosti pracujících o současném dění. Vyslanci však mnohde narazili na zavřená vrata – zavřená většinou z vůle vedoucích hospodářských pracovníků a funkcionářů Závodní organizace Komunistické strany Československa.⁵⁰

23. listopadu se dopoledne konala na náměstí Lidových milicí demonstrace studentů Vysoké školy báňské a Pedagogické fakulty, na níž přednesli představitelé stávkových výborů obou škol své požadavky.

Tamtéž se odpoledne konala demonstrace asi 3000 studentů, ostravských závodů a institucí. Mluvčí přečetli shromážděným rezoluci pražských divadelních umělců a Občanského fóra. Promluvili též pracovníci některých závodů, kteří vyslovili podporu studentům i vyhlášení dvouhodinové stávky v pondělí 27. listopadu.

Na vysokoškolských kolejích Jana Opletala v Porubě přečetl děkan Pedagogické fakulty stanovisko vedení fakulty a učitelského sboru, které respektovalo požadavky stávkového výboru, bylo pro vedení dialogu, prošetření událostí 17. listopadu v Praze, nesouhlasilo se snahami o destabilizaci socialistického a ekonomického systému a s politickými požadavky, apelovalo na samostatný úsudek a zdravý rozum studentů.⁵¹

V pátek 24. listopadu 1989 se sešel aktiv komunistů Státního divadla v Ostravě. Většinou hlas se připojil k divadelní stávce. Hned poté začalo jednat stávkový výbor Občanského fóra s výborem Závodní organizace Komunistické strany Československa a získal na něm příslib podpořit zveřejnění textu Proč nehrajeme ve sdělovacích prostředcích Komunistické strany Československa. Kladně zareagoval pouze ostravský rozhlas. Nová svoboda přes protesty divadla neustále zveřejňovala starý hrací plán, i když se nehrálo.⁵²

Ve stávkovém výboru měli stále napilno a úkoly byly perfektně rozdělené, jak říká Apolena Veldová. *„Pak byly zásobovací skupiny, které měly za úkol vařit, nosit nám jídlo a pít. Na to, jak se to muselo udělat všechno rychle, tak to bylo dokonale zorganizované. Každý věděl, co musí udělat a udělal to. Bylo to sice čtrnáct dní hektického života, ale jakoby soustředěného na jednu věc. Všichni opravdu drželi pohromadě. Proto to mělo taky smysl.“*⁵³ Různé věci a jídlo přinášeli také cizí lidé.

Na první požadavky zvenčí se rozjížděli herci do závodů a institucí. Málokam však byli vpuštěni. Závodní stráže měly od hospodářských vedení a Závodní organizace Komunistické strany Československa své instrukce.

24. listopadu 1989 se v Ostravském večerníku objevilo oznámení:

„Pracovníci Státního divadla v Ostravě upozorňují diváky, kteří mají zakoupeno předplatné, že představení, která se v minulých dnech nehrála, budou nahrazena v lednu.“⁵⁴

V sobotu 25. listopadu byl poprvé dán souhlas ředitele divadla k použití divadelní rozmnožovny, zatím jen k rozmnožení Proč nehrajeme. Letákovou formou se co nejrychleji šíří prohlášení mezi veřejností. Videozáznam ze 17. listopadu se promítat z divadla na ulici stále nesměl. Krajský národní výbor vyhrožoval trestným činem pobuřování.

Na mítincích na náměstí se jako moderátoři uplatňovali především Jitka Smutná a tanečník Jindřich Šimek.⁵⁵

27. listopadu 1989 byl v Ostravském večerníku konečně uveřejněn článek s titulkem Proč nehrajeme:

„V pátek 24. listopadu došlo k dohodě o společném postupu Závodní organizace Komunistické strany Československa Státního divadla Ostrava a koordinačního výboru ve věcech veřejné informovanosti. Stranická organizace se

zasadí o publikování prohlášení Proč nehrajeme ve sdělovacích prostředcích. Naše redakce tak činí.

Umělci a jevištní technika všech scén Státního divadla Ostrava se rozhodla reagovat na výzvu českých divadelníků ze dne 18. listopadu a odvolat svá představení do 27. listopadu na protest proti zásahu pořádkových sil vůči studentům, demonstrujícím v Praze 17. listopadu. Žádáme prošetření celé věci a potrestání viníků a zveřejnění jejich jmen.

To, že nehrajeme, neznamená, že nepracujeme. V divadle probíhají běžné dopolední zkoušky, času určeného k večerním představením je opět využito ke zkouškám na nové inscenace. Normálně pracují dílny, krejčovny a administrativa. Představení, která v tomto týdnu odpadnou, nahradíme našim divákům do konce naší divadelní sezóny 1989/90.

Jsme pro socialismus, ale bez represí a násilí. Naše rozhodnutí a jednání není ovlivněno západními civilizacemi, ani ilegálními skupinami. Jednáme pouze podle svého vlastního občanského svědomí a přesvědčení. Nechceme, aby naše země upadla do tmavého chaosu a anarchie. Jsme pro přestavbu, ale nejen tu hospodářskou.

Požadujeme urychlení přestavby našeho politického systému a zákonodárství, jak o tom mluvil ve svém rozhlasovém vystoupení 21. listopadu předseda vlády Josef Adamec.

Věříme, že naši diváci i ostatní naši spoluobčané nás pochopí a morálně podpoří a těšíme se na shledanou opět na našich divadelních scénách.⁵⁶

27. listopadu 1989 vyšla v Ostravském večerníku také další důležitá zpráva o tom, že v sobotu 25. listopadu zasedal Městský výbor Komunistické strany Československa:

„V sobotu odpoledne bylo svoláno do nové radnice mimořádné zasedání Městského výboru Komunistické strany Československa... Jednání se zúčastnil vedoucí tajemník Severomoravského Krajského výboru Komunistické strany Československa Václav Václavík a řídil je vedoucí tajemník Městského výboru Komunistické strany Československa Petr Peterek. ...Soudruh Václav Václavík zdůraznil, že je nezbytné odvrátit generální stávku, která by jen v našem kraji znamenala milionové škody...“⁵⁷

V neděli 26. listopadu 1989 v klubu Divadla Jiřího Myrona po čtyřicetihodinovém složitém jednání se zástupci Krajského národního výboru,

Krajského výboru Komunistické strany Československa a Městského výboru Komunistické strany Československa získali divadelníci souhlas k otevření divadla pro veřejné diskuse.⁵⁸

V prvním týdnu, než se vůbec uvolnily nějaké informace přes média, se dělaly totiž mítinky před divadlem. Herci měli zákaz rokovat na představeních. Lidé šli po ulicích a herci stáli na oknech a křičeli na ně hesla. Těchto mítinků se účastnila také Apolena Veldová. *„A ti lidé se zastavovali a poslouchali. Taky to třeba komentovali a nadávali nám. Ostrava je specifické město, takže ne všichni byli zajedno. Šlo taky o to, aby to nepřerostlo v nějakou agresivitu. Aby se ti lidé k sobě chovali slušně, aby nevzniklo nějaké pouliční násilí.“*⁵⁹

6.1. Generální stávka

V pondělí 27. listopadu 1989 se divadelníci zúčastnili generální stávky na náměstí. Odpoledne byl z vitríny Loutkového divadla poprvé promítán i videozáznam z Národní třídy. I nadále se podnikaly výjezdy do podniků. Znatelná byla stále větší podpora pražských kolegů. Postupně přijížděli do kraje osobně jednotliví herci z Prahy.

Příjezdy herců z Prahy přivítala tehdy pozitivně i Hermína Motýlová *„Strašně nám pomáhalo, že ti herci z Prahy nebo ti študáci přijížděli, vozili nám materiály, letáčky.“*⁶⁰

Připravoval se program na večer, jehož dramaturgem byl Vojtěch Kabeláč, jako režiséři se podíleli Bedřich Jansa a Lída Engelová, jako moderátor herec Stanislav Šárský.

Večer bylo hlediště Divadla Jiřího Myrona plné. Na jevišti nebyli jen členové divadla, ale – přes zákaz Krajského národního výboru – i hosté – člen Národního Divadla Vladimír Ráž, malíř – národní umělec Karel Hoffman, ekolog dr. Barták. Z hlediště se ozývali některé snahy o vyvolání konfrontací, ale moderátoři Lída Engelová a Stanislav Šárský je taktně a s elegancí odvraceli.⁶¹

Na generální stávku si pamatuje Apolena Veldová. *„To všechno pak směřovalo k té generální stávce, která byla 27. listopadu. Byl hrozný mráz, snad deset stupňů pod nulou, a my jsme se báli, jestli lidé vůbec přijdou na to náměstí. Ale*

*Masaryčka byla úplně plná, vytvořil se had. Dělal se to samé, co v Praze. To, co jsme věděli, že se bude dít i v Praze. Přišli i dělníci a připojili se. Tam už ta síla byla velká.*⁶²

Ostravský večerník se 27. listopadu přímo zaplnil zprávami o generální stávce:

„Vyvrcholením týdenní horečné činnosti stávkujících studentů je dnešní generální stávka. Je nepředstavitelné, kolik nadějí a přání do ní vkládají. Na počátku bylo sedm bodů, které mají vést k obnově politického a společenského klimatu v naší vlasti. Studenti si tak stanovili požadavky na společnost příštích dnů, kde chtějí budovat a rozvíjet socialismus a demokracii. Na konci mělo být oněch sedm bodů splněných. Je to hodně i málo zároveň. Jde o budoucnost nás všech. Tak tomu rozumějí a tak to chápou. Do brzkých ranních hodin pracovalo na plné obrátky jejich tiskové středisko. Odtud již vyšlo na 20 různých tiskovin a prohlášení k občanům během jednoho týdne. Z tváří členů stávkového výboru, z tváří všech studentů se zračí únava a napětí, nastřádané za poslední dny. Do mrazivé noci vycházejí podle stanoveného programu lepiči plakátů a výzev. Málokdo si uvědomí, že v papírech visících na nárožích je vložena investice deseti tisíc korun a nevyčíslitelné množství přání, aby spoluobčané pochopili, že chtějí republiku, které by si mohli vážit. Den před generální stávkou je nekonečně dlouhý, neboť něco takového nikdo neprožil a ani si nedovede představit. Nervozita, neklid, obavy, ale i nadšení, optimismus a důvěra jsou jen výsekem spektra nálad a diskusí na kolejích Vysoké školy báňské. Atmosféra je to neopakovatelná, tak jako neopakovatelná by měla být dnešní manifestační stávka. Stačí začít vést dialog, tak to alespoň chápou studenti a občané, kteří jim vyslovili podporu a důvěru.“⁶³

„Zejména centrum města je polepeno různými transparenty vyzývajícími k podpoře dnes už nejen studentských požadavků. Za výlohou charity v Puchmajerově ulici a ve výkladě antikvariátu se objevily televizní obrazovky, na nichž mohou občané sledovat zásah Bezpečnosti proti studentům ze 17. listopadu a následné reakce vysokoškoláků a herců.“⁶⁴

Desetiminutová manifestační stávka proběhla 27. listopadu ve všech podnicích, institucích, úřadech a školách.

Po dvanácté hodině se odbývala na náměstí Lidových milicí stávka, na níž bylo čteno studentské prohlášení. Přímé záběry ze stávky přinášela Československá televize a rozhlas.

Program generální stávky byl zhruba takový. Po dvanácté hodině herečka Jitka Smutná pozdravila všechny přítomné a poděkovala jim, že se postavili za generální stávku a že se mnozí konečně narovnali a zvedli hlavy. Na náměstí vlály státní vlajky, na klopách občanů se skvěly trikolóry.

Dvacet minut po poledni se ozvalo od mostu Miloše Sýkory mohutné troubení, kterým řidiči vozidel svázejících odpadky vyjádřili podporu generální stávce.

Velice bouřlivě byli vítáni horníci, kteří přicházeli mezi stávkující v průběhu shromáždění.

Před třináctou hodinou zazněly písně, které byly tehdy lidem nejbližší. Nejprve Modlitba Marty Kubišové a vyvrcholením byl mohutný lidský chór zpívající naši hymnu, při níž mnohým přítomným vytryskly do očí slzy.

Potom se studenti a pracující začali rozcházet. Řada jich ale ještě zůstala a manifestovala dál, skoro až do sedmnácti hodin, kdy se náměstí zaplnilo znovu.⁶⁵

6.2. První dny svobody

V úterý 28. listopadu 1989 pokračovaly výjezdy do závodů, institucí a škol, a to ve stále větší míře. Nejaktivněji zde působili herci Jan Fišar, Tomáš Jirman, Josef Novák, Jiří Čapka, Naděžda Letenská, Miloslav Čížek, Jan Mazák, operní pěvci Jiří Kubík, Vladimír Mach, tanečníci Jindřich Šimek a Ctirad Ondráček, manželé Nosálkovi, člen operety Karel Čepek a další.

Dispečerskou funkci od rána do noci plnila Apolena Veldová, Kateřina Krejčí a Dagmar Hlubková. Intenzivně se rozmnožovaly a rozšiřovaly propagační materiály Občanského fóra.

Diskusní večery se organizovaly už nejen v Divadle Jiřího Myrona, ale i v Divadle Petra Bezruče a v Loutkovém divadle.

Stávkový výbor se scházel třikrát denně a řešil všechny vzniklé problémy.

Večer svolal Krajský národní výbor a Krajský výbor Komunistické strany Československa ředitele a zástupce stávkových výborů kulturních institucí Krajského národního výboru. Byl činěn nátlak na ukončení stávky – samozřejmě marně.⁶⁶

Herci a nějací dobrovolníci jezdili ve skupinkách na různé výjezdy. Do dolů za horníky, na vesnice, kde nebyly žádné zprávy, nedocházely tam noviny. Pan Fišar si vzpomněl mj. na zážitek z jednoho dolu, kde se báli, že je poženou, že budou obhajovat starý režim. Naopak tam nakonec poukazovali na ty, co byli mezi nimi pro komunismus. *„Takové ty ostré výpady, to jsme měli takové komando. Třeba na Nové huti to bylo jedno z nejhorších. Oni jim vzali noviny, vyrvali jim rádia ze zdi. Neměli žádné zprávy. Naopak říkali flákači studenti, flákači herci, na ně děláme my horníci a dělníci. Vedení Nové huti bylo nejhorší. Tehdejší ředitel nám vyhrožoval, že nám ukážou, že žádné předplatné. Že nikdy už do divadla nepůjdou.“*⁶⁷

Právě na návštěvu Nové huti vzpomínají Jan Fišar a Tomáš Jirman takto. *„Říkali jsme si, že to musíme risknout a jet linkou, která veze všechny dělníky ráno. Tím, že byla zima, tak jsme se ztratili. Kdyby někdo byl v obleku a jel ve čtyři ráno do práce, tak by to bylo dost podezřelé. Tak jsme se mezi ně nějak vmezeřili. Dostali jsme se do závodu, kde jsme měli domluvenou schůzku.“*⁶⁸

V cestě do závodu jim pomáhal známý, na jehož jméno si herci už nevzpomněli. Tento známý jim pomohl také při cestě nazpátek, při níž přelézali dírou v plotě a utíkali pryč na tramvaj. Vrátníci totiž střežily Lidové milice.

28. listopadu 1989 se v tisku objevuje zpráva o tom, že divadlo se otevřelo:

„Je-li literatura označována za svědomí národa, divadlo, místo, kde živý člověk na jevišti navazuje kontakt s obecnstvem, má od dob národního obrození velmi blízko k politickému dění.

Je přirozené, že se v těchto dnech otevírá k dialogu. Včera večer se první veřejná diskuse uskutečnila v Divadle Jiřího Myrona.

Předcházela jí odpoledne veřejná schůze komunistů, na níž z pověření stranické organizace vystoupil ředitel Státního divadla Ostrava Dalibor Malina. Uvedl, že se komunisté Státního divadla Ostrava ztotožnili s prohlášením jednotlivých souborů, s platformou, která vyjadřuje rozhodný nesouhlas se zásahem proti studentům 17. listopadu v Praze. Byl vyjádřen požadavek nového přístupu k vznešení všech rozhodujících společensko-politických otázek, které dnes tíží naše občany. Hovořilo se také o tom, že v budoucnu musí být ostravské divadlo mnohotvárnější, důraznější a divadelnější.

...Večer se v Divadle Jiřího Myrona recitovaly verše i provolání. V debatě vystoupili studenti, zazněla pozvání na příští premiéry. Na jeviště vystoupily všechny soubory Státního divadla Ostrava.⁶⁹

Pravidelně pak začaly probíhat v divadle besedy, na kterých se četly věci, které se dostávaly do Ostravy z Prahy. Na ty besedy přišli lidé z venku, kteří se o nich dověděli z letáčků, a lidé, kteří do divadla chodili i normálně. Vedla se diskuse, informací stále nebylo tolik, zprávy přicházely opožděně, takže všichni chtěli vědět, co se děje.

Ve středu 29. listopadu 1989 na manifestaci organizované Městským výborem Komunistické strany Československa vystoupila za komunisty Státního divadla Ostrava Milena Asmanová. Mluvila o solidaritě komunistů Státního divadla Ostrava se stávkou. Příštího dne byl však její projev otištěn v Nové svobodě pod zkrslujícím palcovým titulkem Nehrát divadlo je nepřirozený stav.

Z jeviště se za nadšeného ohlasu veřejnosti oznámilo zrušení článku čtyři z ústavy o vedoucí úloze Komunistické strany Československa. Závodní organizace Komunistické strany Československa Státního divadla Ostrava se rozhodla ukončit svou činnost.⁷⁰

O tom, jak to bylo s komunisty v souboru činohry Státního divadla Ostrava, mi vyprávěla Apolena Veldová. *„Každý soubor musel mít stranickou buňku. To bylo dáno. To bylo nepsané pravidlo. Šlo o to, jak se s tím které divadlo vypořádá. Šéfům některých souborů nestačila ta čtyřčlenná stranická buňka, potřebovali mít v té straně víc lidí, tak agitovali víc a víc. My jsme měli to štěstí, že souboru šéfoval Karel Brynda, což byl sice straník, ale velmi slušný straník. Stál o to, aby měl tu čtyřčlennou buňku, a dál už to nerozebíral. Nikdy nikoho nenutil. On se zeptal, protože to měl jako povinnost, a když ten člověk řekl, že ne, tak už od toho dal ruce pryč.“*⁷¹

Komunisté byli v činohře Státního divadla Ostrava čtyři a všichni se postupně připojili.

30. listopadu 1989 se konal v Paláci kultury a oddechu mítink, který svolalo Občanské fórum, studenti a divadelníci, mj. na něm hovořil Tomáš Hradílek o Chartě 77. Několikrát byl vznesen požadavek svobodných demokratických voleb, rychlejšího postupu přestavby hospodářského mechanismu.⁷²

V neděli 3. prosince 1989 herci s napětím sledovali vystoupení Miroslava Macháčka v televizi. Stávka měla být ukončena. Do noci však čekali na výsledek

jednání stávkových výborů pražských divadel v Divadle na Vinohradech. Pro nespokojenost se složením Adamcovy vlády stávka pokračovala.

Jako další projev stávky byla uzavřena divadla. Zkoušelo se ráno i večer, vyjíždělo se k vystoupením na veřejných mítincích. Stávkový výbor pracoval dále.⁷³

Milan Kačmarčík, tehdy ještě student ostravské konzervatoře, si vzpomněl, že se zkoušela inscenace Zločin a trest s režisérkou Lídou Engelovou.

V pondělí 4. prosince 1989 se uskutečnila na náměstí Lidových milicí manifestace, kterou svolalo Občanské fórum, studenti a divadelníci, na němž vyjádřili nespokojenost se složením nové vlády Československé socialistické republiky a požadovali svobodné volby.⁷⁴

Ve středu 6. prosince 1989 vyšla v Nové svobodě zpráva o situaci v divadle:

„Herci jsou v současné době ve stávce. Neznamená to, že nic nedělají. Naopak, každý večer je vidíme na diskusních fórech v jednotlivých divadelních budovách. Navíc řádně zkoušejí a pilují představení, jejichž premiéry byly z pochopitelných důvodů odloženy, stejně jako další představení, takže divák o nic nebude ošizen. Tak například činohra Petra Bezruče připravuje premiéru Kovačevičovy hry Balkánský špión v režii Kostase Zerdalogla, dále Čapkovu Válku s mloky v Paloušově úpravě. Milovníky operety čeká Piskáčkova opereta Děvče z předměstí a operní soubor se chystá na Wagnerovo Zlato Rýna.

Podle slov Ladislava Slívy demokratizační proces otevírá divadlu nové dramaturgické možnosti. Takže příznivci Thálie budou právem zvědaví, čím v příštím roce potěší herci diváky.“⁷⁵

Ve čtvrtek 7. prosince 1989 byly obnoveny veřejné diskuse v divadlech. Byly to krásné dny, ale nebyly bez obětí. V sobotu 2. prosince k ránu těsně před Prahou při návratu z Ostravy havarovalo auto s režisérem Janem Kačerem a mladým vinohradským hercem Janem Potměšilem. Následky nebyly smrtelné, ale ve druhém případě patrně už nenapravitelné.⁷⁶

V neděli 10. prosince 1989 herci ukončili svou stávku a začali opět hrát. Během ní nastudovali tři premiéry (Doktor Bolíto, Válka s mloky, Zlato Rýna). Došlo ke změně ve funkci šéfa scény divadla Petra Bezruče – stal se jím Ladislav Knížátko.

Studenti ve stávce ještě pokračovali. 11. prosince proběhla také v Ostravě pětiminutová manifestační stávka, na níž zazněly sirény, zvonky, houkačky motorových vozidel.

Závěr

Ostrava, město hodně vzdálené od centra republiky, projevilo velkou statečnost ve dnech sametové revoluce. Ne všichni od počátku věřili, že by se převrat mohl povést. Čekalo se, až se přidají dělníci a horníci. To byl samozřejmě zásadní okamžik.

Herci měli strach, že na ně pošlou Lidové milice nebo Veřejnou bezpečnost. Přesto do toho šli a riziko podstoupili. Dnes se na to už trochu zapomnělo.

Někteří strachu podlehl. Zejména starší kolegové, co se báli, onemocněli. Loutkové divadlo se diskusím třeba otevřelo až po pádu Jakeše a ústředního výboru. A najednou, když se situace lehce uvolnila, stáli na jevišti i lidé, kteří byli celou dobu doma. Až pak najednou byli pro, když se to otevřelo a situace se zdála o něco jasnější. V Ostravě se pohybovalo dost studentů, ale valná většina také alibisticky vymizela.

Ti, co stáli v prvních řadách od počátku, ti ani na chvíli nezapochybovali. Na podzim roku 1989 vzpomínají rádi. Protože takovou soudržnost mezi lidmi, mezi soubory v divadle, už pak nikdy nezažili. Tehdy všichni bojovali za společnou věc.

Revoluce v roce 1989 nepřinesla ale divadlu jen pozitiva. Všichni se těšili, až se otevrou pomyslné šuplíky plné zakázaných divadelních textů. Počátek roku 1990 byl ale ve znamení odlivu diváků. Přestali chodit do divadel a zůstávali raději doma u televizí, které se pro ně staly atraktivnější a pohodlnější. V divadle už se nečetlo mezi řádky, nebyl důvod tam chodit. To trvalo asi dva roky.

V Ostravě to samozřejmě všechno nepostupovalo tak rychle jako v Praze. Zprávy nosil televizní kameraman, manžel paní herečky Jitky Smutné – Jaromír Nekuda. A pak herci z Prahy – Alexej Pyško, Jan Kačer, studenti z Prahy. Pořád se dovídali, že se v Ostravě nic neděje. Jenže tady to fungovalo jinak než v Praze. Stejně se povedla obdivuhodná věc, že se Ostrava zmobilizovala a že i tady proběhla generální stávka.

Mým cílem bylo popsat průběh sametové revoluce v ostravských divadlech v roce 1989. Poslední kapitola, která se zabývá právě touto revolucí, generální stávkou a prvními dny po ní v Ostravě, tvoří také stěžejní část mé práce.

Sametová revoluce zůstává pro divadelní historiky i nadále výzvou. V této oblasti zůstává mnoho dosud neosvětlených míst. Neexistuje o ní žádná kniha, která by ji jakkoliv souhrnně mapovala, přesto, že jde o poměrně zásadní mezník nejen v historii českého divadelnictví, ale i v historii českého národa vůbec.

Od sametové revoluce uplynulo už devatenáct let. Čím více se od ní v dějinách vzdalujeme, tím bude stále těžší dohledávat informace, pamětníky, kteří ji zažili, vzpomínky.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Michaela Celárková

Název katedry a fakulty: Katedra divadelních, filmových a mediálních studií,
Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název diplomové práce: Ostravská divadla v „sametové revoluci“ 1989

Vedoucí diplomové práce: doc. PhDr. Jiří Štefanides

Počet znaků: 83 612

Počet příh: 0

Počet titulů použité literatury: 17

Klíčová slova: sametová revoluce, divadlo, Ostrava, generální stávka, komunismus, Divadlo Jiřího Myrona, Divadlo Zdeňka Nejedlého, Divadlo Petra Bezruče, Divadlo hudby, Divadlo loutek, Občanské fórum

Téma mé bakalářské diplomové práce Ostravská divadla v „sametové revoluci“ 1989 nebylo dosud ještě nikde popsáno. V roce 1989 došlo v České republice k velkým politickým změnám. Byl to rok pádu komunistické moci a počátku demokracie. Revoluce proběhla především díky studentům a divadelníkům. Hlavním centrem byla Praha, ale důležité události se odehrály také v Ostravě, která se nachází v severovýchodní části republiky. Ve své práci jsem se zaměřila především na popis situace v ostravských divadlech na počátku roku 1989, na dramaturgický plán, na neobvyklý průběh divadelní přehlídky Divadlo dnešku. Stěžejní část práce se zaměřuje na popis průběhu listopadové revoluce v ostravských divadlech a na generální stávku. Práce byla založena na vyhledávání pramenů. Použity jsou také rozhovory s přímými účastníky revoluce.

Resumé

The theme of my bachelorhood dissertation is Theatre of Ostrava in the Time of Velvet Revolution in 1989. No work on the topic has been compiled yet. In 1989 a series of great political changes took place in the Czech Republic. That resulted in the overthrow of the Communist government and beginning of democracy. Students, actors and theatre practitioners played the key role in the revolution. Prague was the centrepiece but many important events also happened in Ostrava, which is situated in the northeastern part of the country. In this project I have focused on the situation in theatres of Ostrava at the beginning of 1989, the dramaturgic plan of the season and the unusual development of Theatre to the Present – Divadlo Dnešku festival. The scope of the fundamental part of this project is to depict the progress of the Velvet Revolution in theatres of Ostrava and the subsequent general strike. The actual work is based on a research for sources of information. Interviews with first-hand participants have also been used.

Poznámky

-
- ¹ Kronika města Ostravy 1988 – 1994. KM č.k. 2810.
- ² Planá, I.: Divadlo a divadelnictví na Moravě, 1993.
- ³ Suchomelová, J.: Dario Fo u bezručů. Zemědělské noviny, 17. 3. 1990, s. 8.
- ⁴ Hermína Motýlová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁵ (hla): Cesty současného dramatu. Nová svoboda, 7. 10. 1989, s. 1.
- ⁶ Tamtéž.
- ⁷ (rw): Radost z divadla. Nová svoboda, 11. 10. 1989, s. 4.
- ⁸ Fuchs, A.: Zápisník. Kmen, č. 46, 1989 s. 10-11.
- ⁹ Jan Fišar v osobním rozhovoru s autorkou.
- ¹⁰ Pšenícová, Z.: Ostravské blýskání. Rudé právo, 21. 10. 1989, s. 1.
- ¹¹ Tamtéž.
- ¹² (kb): Divadelní maratón míří ke kvalitě. Ostravský večerník, 25. 10. 1989, s. 7.
- ¹³ Jan Fišar v osobním rozhovoru s autorkou.
- ¹⁴ Vaněk, J.J.: Řekli o přehlídce. Nová svoboda, 13. 10. 1989, s. 6.
- ¹⁵ Pšenícová, Z.: cit. d., s. 1.
- ¹⁶ Jan Fišar v osobním rozhovoru s autorkou.
- ¹⁷ Kotek, P.: Kronika studentského vysílání FAMU během listopadových událostí roku 1989. Mladá Skála, Praha 2000.
- ¹⁸ Kotek, P.: Tamtéž.
- ¹⁹ Svědecké výpovědi. Zdroj: Divadelní archiv Národního divadla moravskoslezského, v osobním držení autorky.
- ²⁰ Kotek, P.: cit. d., s. 22.
- ²¹ Tamtéž, s. 23.
- ²² Kronika města Ostravy 1988 – 1994. KM č.k. 2810.
- ²³ Tamtéž.
- ²⁴ Tamtéž.
- ²⁵ Suk, J.: Labyrintem revoluce. Prostor, Praha 2003, s. 66.
- ²⁶ Rupnik, J.: Jiná Evropa. Prostor, Praha 1999, s. 295.
- ²⁷ Koordinační výbor Občanského fóra v Brně, Výzva k zakládání občanských fór, 25. listopadu 1989. Zdroj: Divadelní archiv Národního divadla moravskoslezského, v osobním držení autorky.
- ²⁸ Hermína Motýlová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ²⁹ Tamtéž.
- ³⁰ Tomáš Jirman v osobním rozhovoru s autorkou.
- ³¹ Hermína Motýlová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ³² Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ³³ Slíva, L.: Ústřížky sametu. Kulturní měsíčník č. 2, 1990, s. 7-13.
- ³⁴ Hermína Motýlová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ³⁵ (kn): Pravda o loutkovém divadle. Ostravský večerník, 27. listopadu 1989, s. 1.
- ³⁶ Tomáš Jirman v osobním rozhovoru s autorkou.
- ³⁷ Slíva, L.: cit. d.
- ³⁸ Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ³⁹ Kronika města Ostravy 1988 – 1994. cit. d.
- ⁴⁰ (opt): Shromáždění mládeže. Ostravský večerník, 21. listopadu 1989, s. 1.
- ⁴¹ Slíva, L.: cit. d.
- ⁴² Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁴³ (ls): Shromáždění v Ostravě. Ostravský večerník, 22. listopadu 1989, s. 1.
- ⁴⁴ Slíva, L.: cit. d.
- ⁴⁵ Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁴⁶ Kronika města Ostravy 1988 – 1994. cit. d.
- ⁴⁷ (opt): Normalizovat situaci. Ostravský večerník, 22. listopadu 1989, s. 1.
- ⁴⁸ Hermína Motýlová v osobním rozhovoru s autorkou.

-
- ⁴⁹ Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁵⁰ Slíva, L.: cit. d.
- ⁵¹ Kronika města Ostravy 1988 – 1994. cit. d.
- ⁵² Slíva, L.: cit. d.
- ⁵³ Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁵⁴ Oznámení Státního divadla Ostrava. Ostravský večerník, 24. listopadu 1989, s. 1.
- ⁵⁵ Slíva, L.: cit. d.
- ⁵⁶ Proč nehrajeme. In: 27. listopadu 1989, Ostravský večerník, s. 1.
- ⁵⁷ (bv): Zasedal městský výbor KSČ, Ostravský večerník, 27. listopadu 1989, s. 1.
- ⁵⁸ Slíva, L.: cit. d.
- ⁵⁹ Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁶⁰ Hermína Motýlová osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁶¹ Slíva, L.: cit. d.
- ⁶² Apolena Veldová v osobním rozhovoru a autorkou.
- ⁶³ (rs): Čtyřicet hodin. Ostravský večerník 27. listopadu 1989, s. 1.
- ⁶⁴ (lk): Pořád je rušno. Ostravský večerník, 27. listopadu 1989.
- ⁶⁵ (opt): Máme k sobě blízko – Mnozí Ostravané podpořili generální stávkou. Ostravský večerník, 28. listopadu 1989.
- ⁶⁶ Slíva, L.: cit. d.
- ⁶⁷ Jan Fišar v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁶⁸ Jan Fišar a Tomáš Jirman v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁶⁹ (bv): Divadlo se otevřelo. Ostravský večerník, 28. listopadu 1989, s. 1.
- ⁷⁰ Slíva, L.: cit. d.
- ⁷¹ Apolena Veldová v osobním rozhovoru s autorkou.
- ⁷² Kronika města Ostravy 1988 – 1994. cit. d.
- ⁷³ Slíva, L.: cit. d.
- ⁷⁴ Kronika města Ostravy 1988 – 1994. cit. d.
- ⁷⁵ (hla): Na skok v divadle. Nová svoboda, 6. prosince 1989.
- ⁷⁶ Slíva, L.: cit. d.

Použitá literatura a prameny

Literatura:

Kronika města Ostravy 1988 – 1994, KM č.k. 2810

Planá I.: Divadlo a divadelnictví na Moravě, 1993.

Kotek, P.: Kronika studentského vysílání FAMU během listopadových událostí roku 1989. Mladá Skála, Praha 2000.

Suk, J.: Labyrintem revoluce. Prostor, Praha 2003.

Rupnik, J.: Jiná Evropa. Prostor, Praha 1999.

Šormová, E.: Česká divadla – Encyklopedie divadelních souborů. Divadelní ústav, Praha 2000.

kol. autorů.: Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy. Ústav pro regionální studia Ostravské univerzity, Ostrava 2005.

Prameny:

Noviny:

Zemědělské noviny, 17. 3. 1990

Nová svoboda, září 1989 – červen 1990

Rudé právo, září 1989 – prosinec 1989

Ostravský večerník, září 1989 – červen 1990

Práce, září 1989 – prosinec 1989

Moravskoslezský večerník, září 1989 – červen 1990

Časopisy:

Kmen, č. 46, 1989

Kulturní měsíčník, č. 2., 1990

Květy, č. 46, 1989

Tvorba, září 1989 – prosinec 1989

Scéna, č. 16, 1991

Orální prameny:

- rozhovor se Stanislavem Šárským, pořízený dne 25. ledna 2008, divadelní kavárna Švandova divadla v Praze
- rozhovor s Apolenou Veldovou, pořízený dne 1. února 2008, pizzerie West, Praha – Nusle (magnetofonová nahrávka v archivu autorky práce)
- rozhovor s Hermínou Motýlovou, pořízený dne 8. února 2008, v Divadle loutek v Ostravě (magnetofonová nahrávka v archivu autorky práce)
- rozhovor s Janem Fišarem a Tomášem Jirmanem, pořízený dne 9. února 2008, v kavárně Domu knihy Librex v Ostravě (magnetofonová nahrávka v archivu autorky práce)
- rozhovor s Kateřinou Krejčí, pořízený dne 29. února 2008, v divadelním klubu Divadla Petra Bezruče v Ostravě (magnetofonová nahrávka v osobním archivu autorky práce)

Ostatní:

Svědecké výpovědi ze složky Listopad 1989 v archivu Národního divadla moravskoslezského

Výzva k zakládání Občanských fór, 25. listopadu 1989, archiv Národního divadla moravskoslezského, složka listopad 1989